

Türkiye’de Seçim Kültürü, Seçmenin Karar ve Siyasal Değişim Dinamikleri*

Election Culture, Voters’ Decision and Political Change Dynamics in Türkiye

Söyleşiyi Gerçekleştiren: Veli Polat¹ 

*Görüşme Tarihi: 31 Ağustos 2023
Görüşme Yeri: Beşiktaş

¹Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: V.P. 0000-0003-0854-7265

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Veli Polat,
İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: polve@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 09.10.2023

Kabul/Accepted: 30.10.2023

Atf/Citation: Polat, V. (2023). Türkiye’de seçim kültürü, seçmenin karar ve siyasal değişim dinamikleri. *4. Boyut Journal of Media and Cultural Studies - 4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 21, 193–215. <https://doi.org/10.26650/4boyut.2023.1382845>

- **Öncelikle dergimizle söyleşiyi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. İlk sorumuzla söyleşimize başlayalım. Hikayesi olmayan bilgi toplumundan ne anlamalıyız? Bunu dönüştürebilmenin, hikayeleştirebilmenin olanakları nelerdir? Sizce dünyanın ya da Türkiye’nin gelecek hikayesi var mı, varsa nasıl bir hikayeden söz edebilir ve dünya ile Türkiye’nin bu anlamda örtüşme noktaları mevcut mudur?**

Bekir Ağırdu: Benim hikaye dediğim, aslında bir vizyon. Geleceğin kurumları, kuralları ve zihin haritası ‘nasıl olmalı’ meselesi. Hayatın her alanında son 20, 30 yıldır müthiş bir ‘yeni’ kelimesi var. ‘Yeni bir ülke’, ‘yeni teknoloji’, ‘yeni iş’, ‘yeni malzeme’dir, hep bir ‘yeni’ kelimesi var, bir yandan. Ama bir yandan da geleceğe dair mikro alanlarda yeni sözcüğü var! Büyük hikayeye baktığımızda da, geleceğe dair bütün hikaye, kehanetler olumsuz. İşte virüsler dünyayı işgal edecek, uzaylılar onu yapacak, materyal bitecek, petrol bitecek, içme suyu bitecek vesaire. Dolayısıyla bu hayatımızı çok belirleyen bir şey. Bir yandan gündelik hayatta mikro alanlarda o yeniye dair bir sürü şey yapıyoruz işte cep telefonlarından, yapay

zekalardan vesaire. Ama sonra daha soyuttan geleceğe tahayyül etmeye kalktığımızda ise bir kere olumlu bir şey yok elimizde. Birinci mesele o. Çünkü bilmediğimiz bir dünyaya doğru gidiyoruz. Bilmediğimiz dünyadan kastım da şu; bugünün işte temel olarak bir yer kürenin hikayesi değişiyor, yani iklim değişikliği diyoruz. Ozon tabakası diyoruz. Bir sürü şey, kuraklık diyoruz vesaire. Ama yeninin ne olacağını henüz bilmiyoruz. Çok arayış var, malzeme içinde, yok işte şirketlerde, yeşil dönüşüm meselesi var.

- **Yapıtlarınızda ritim sözcüğünden de bahsediyorsunuz. Hayatın ritmi, yaşamın ritmi?**

Ağırdır: Yani o gündelik hayat benim kastettiğim ritimden kastettiğim şey gündelik hayattaki davranışlarımız, tutumlarımız, tercihlerimiz vesaire.

Bir yandan müthiş bir teknolojik değişim var. Ve o teknolojik değişim, bütün iş yapış modellerimizi de, düşünce biçimlerini de etkiliyor. Bir başka hikaye; giderek de artan biçimde yarın ya da gelecek yıl çok daha ağır olacağı şimdiden anlaşılan, hem toplumların kendi iç dinamikleri hem de toplumlar arası göç! Mültecilik deyin, göçmenler deyin... Nereden dersiniz deyin... Hem de ülke her gün bir yandan kendi içinde değişiyor. Dolayısıyla bütün bugün elimizdeki bütün kurum ve kurallar ve bütün bu hikayeye bakışımız, gündelik hayata bakışımızda kullandığımız şablonlar, teoriler; yarını tam kapsamıyor sanki, bana öyle geliyor ki!

Ne demek istiyorum yani örneğin işte bizim sanayi toplumunun üretimi ya da iş yapma modeline böyle ofislerimiz olacak işte fordizm denen böyle montaj hatları olacak. “Mass production” a dayanacak. O “mass production” dediğin şeyin özelliği ne, sanayi toplumunun esas itibariyle? Herhangi bir şeyi en küçük parçaya ayıracaksınız ve standartize edeceksiniz. Yani bir bardağa indirgiyeceksiniz meseleyi. Sonra da bütün 8 milyar insanın aynı bardağı kullanmasını bekleyeceksiniz. Standardizasyon ve onun ürettiği maliyet avantajı, “mass production” avantajı vesaire, bir ölçek ekonomisi yani.

- **Değişim için üç unsurdan söz ediyorsunuz. Üç unsurun, ögenin uyumu gerçekleşirse, değişim gerçekleşir diyorsunuz: Kurumlar kuralları ve de zihniyet.**

Ağırdır: Evet, evet; birisi eksik kalınca tam değişim olmuyor. Hep bir şey sakil kalıyor. Bugün baktığımız zaman işte bu teknolojik sıçrama sayesinde... yani iki temel meselesi var; sanayi toplumu üretim biçiminin. Birisi malzeme. Çünkü sanayi toplumun üretim modeli ne? Emek, artı sermaye, artı ham madde. Ham maddeyi sonsuzmuş gibi kabul ediyoruz. Yani bu bardağı üreteceğimiz kum ya da işte neyse o hammadde, şey. Sonsuzmuş gibi kabul ediyoruz ama şimdi farkediyoruz ki sonsuz değil. Yerkürenin temel malzeme kapasitesi belli. Onun için malzeme devrimi yaklaşıyor mesela. Herkes şu anda hani böyle teknoloji deyince teknolojik değişim deyince böyle e-ticaretler, işte iş yapış biçimleri, yöntemleri, raporlamalar. Yani hep bir işin yönetimi ve işletimiyle ilgili kafa yoruluyor sanılıyor ama; asıl büyük hikâye bence

malzeme devriminden gelecek.

Tıpkı işte elektrikli otomobil. Petrole dayalı benzine dayalı otomobilden elektrikli otomobile geçiş gibi... Bütün hikaye değişecek, başka sektörlerde alanlarda da. İkinci olarak yine sanayi toplumu standardizasyonunun ürettiği bir başka üst yapı etkisi var; nedir? Bütün dünyada da hukuk tektip olacak, insanlar tek tip olacak, davranış biçimleri, moda, popüler kültür... Bütün hikaye yine aynı standardizasyon ve dünya çapında yaygınlığına dayalı. Ama şimdi bugün teknolojik imkan sayesinde aslında her birimizin kendi hayal ettiği, kendi tasarladığı bardağı üretmek mümkün.

Şimdi o zaman tüm bu standartizasyona dayalı mantık batıyor. Bugün işte mekana dayalı bir iş modellememiz var. Şimdi sade pandemiden sonra bile teknolojinin imkanları sayesinde artık mekana bağlı olmadan...

• Yer çekimsiz bir biçimde...

Ağırdır: Evet, yer çekimsiz bir hayat. Bu daha hızlı bir hayat. Dolayısıyla biz sanayi toplumunda “input” ve “output”a bakardık ve bütün teorik modellerimiz de “input” ve “output”u tanımlamak üzereydi. Şimdi artık “input” ve “output” değil de, hikaye dediğimiz o “black box” dediğimiz süreç var. Sürecin içinde ne olduğu ve neye nasıl dokunursak, “output”un nasıl değişeceği meselesi... Dolayısıyla bütün bunlar, hukuku da değiştiriyor. Bildiğimiz geleneksel hukuk anlayışını da, bildiğimiz geleneksel insan ilişkilerini de, iş dediğimiz yapıyı da, yönetim dediğimiz boyutun yapısını da....

Biz şimdiye kadar insanlık, biz derken işte; yönetim yerine yönetişim, iletim yerine iletişim falan gibi böyle karşılıklı öngörülmektedir. Yeni kavramlar artık sürecin içinde.

Üniversitede ben okurken, personel yönetimi diye okuduk. Şimdi “insan kaynakları” deniyor. Kavramsal değil, ancak isim değişikliğinin mesleği, kavramı kapsadığını sanıyoruz. Halkla ilişkiler okuduk biz. Şimdi onlar “kurumsal iletişim” diyorlar. Çok daha güzel böyle isimleri var, organizasyon şemalarında. Deneyim yönetimi falan gibi bir şey mesela. İşte pazarlama olursa... biz pazarlama ve satış derdik. Yani iş daha basitti.

Bütün bunlar aslında hikayeyi tam karşılamıyor. Yani hep bir parçasına denk gelliyor. Körlerin fili tarifi gibi; hep bir parçayı tarif ediyor. Ama bütüne dair geleceğe dair umut var olan bir şey yok elimizde, iddia yok, hikaye yok.

O zaman da bocalıyoruz. Bir yandan elimizdeki bütün kurallar, kurumlar, sanayi toplumunun düzenine, ritmine gerekliliklerine göre tanımlı. Ama ruhumuz yeni içinde, başka bir şey yapıyoruz. O zaman da ruhuyla bedeni arasındaki bu ayrışmadan dolayı da bocalıyor insanlık. Ben hala hikayenin bilim dünyasından geleceğini bekliyorum. Yani burada sorunlardan birisi bütün bu karar alacak, bu dönüşümü yönetecek insanların, siyasetin, yöneticilerin, yönetim ya da bürokrasinin her neyse hepsinin birden yeni bilimden yararlanma kapasitelerindeki eksiklik diye görüyorum meseleyi. Eskiden çok daha kolaydı işte. Sanayi

toplumunda sınıfsal bir siyaset üretiyorsunuz. Yürüyüp gidiliyordu. Şimdi bakıyorsun partilere yöneticilere mesela.

- **Peki burada bir bilim özgürlüğünden söz edebilir miyiz? Sermayenin hikayesi. Hep dillendiriyoruz politikanın bilimselleşmesini... Daha iyi, nasıl yönetebilirim sorusunun yanıtı, bilimde aramaya çalışıyorlar ve zaten işte. Ondan sonra başlayan süreç içerisinde daha iyi nasıl yönetebilirim sorusu...**

Ağırdır: Ama sorun şurda; bilim yönetilmez, bilim özgürleştirilir. Bilim, bilim insanları sonuç olarak bilim mevzusu itibariyle iyimser, çünkü bir meseleyi ele alıyorsunuz ve meseleye çözmek diye başlıyorsunuz. Halbu ki siyaset dünyası ya da karar verici, dünyaya ya da yönetim bilimi çözmek diye bakmıyor. Yani o süreci yönetmek dediği şey, problemi en aza indirmek üzerinden zihin yapısı. Halbuki bilim dünyasının zihin yapısı yeniye keşfetmek üzerine. Bunun da bir tek yolu var. Bilimin verimliliğini arttıracak şey; özgürleştirmek! Ama bütün dünyada, tabii bu sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş dediğimiz bu sürecin sarsıntısından korunma. Sarsıntıdan yarına ulaşmak değil, korunmak güdüsü baskın şu anda. Korunma güdüsü olunca da, o zaman aman riskli olacak. Değişimi tetikleyecek her şeyi kontrol edelim gibi bir mantık var.

- **Hemen savunma geliştiriyor.**

Ağırdır: Dolayısıyla içgüdüsel olarak insanlar hani depremde masanın altına saklanmak gibi. Şu anda bütün yönetim dünyasının, yöneticilerin ama siyasette ama devlette ama bürokrasi de hatta çoğu şirkette bile yaptıkları şey masanın altına saklanmak aslında.

- **Buradan yola çıkarak biraz daha pratiğe dönük konuşalım. Yani Türkiye’nin siyasi tarihi, ekonomik krizlerin de tarihi diyorsunuz. Dünyada böyle değil midir? Yani dünyada nerede farklılaşıyoruz? Biz bizim farklılığımız nedir?**

Ağırdır: Tabii hayır, dünyadan bizim farklılaştığımız şey ya da dünya derken tabii batı dünyasından ya da gelişmiş, sanayileşmiş toplumlardan söz ediyoruz, özü itibariyle. Çünkü dünyanın önemli bir kesiminden de Türkiye çok farklı bir yerde kabul edelim ki, yani kendimize de o kadar haksızlık etmeyelim, sonuç olarak. Sadece sayısal büyüklük açısından söylemiyorum. Bir sürü kurumlarıyla, kurallarıyla. Kurallarıyla bir sürü başka konuda ama esas itibariyle biz nerede farklıyız? Bizim bir kere iki temel meselemiz var. Batı dünyası birçok hikayeyi kendi deneyimi ve yaşadıkları; ama kanlı ama kansız ama sıkıntılı, ama sıkıntısız, diyelim laiklik, diyelim somut hukuk meselesi, hukukun üstünlüğüne inanç, kurumsallaşma ya da işte aristokrasiden ya da krallardan, kraliçelerden, imparatorlardan kurtulmak meselelerini kendi iç deneyimleriyle yaşamış. Ve oradan yaşayıp geldiği, ürettiği ders aldığı bir şey var. Ve de toplumlarının da içselleştirdiği bir şey var. Örneğin hukukun üstünlüğüne inanç meselesi gibi.

Biz ise; Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar bu konuda önemli bir gayret göstermemişiz. Kendince bir miktar bir şeyler yapılmış ama... Dolayısıyla toplumun kendi iç dinamikleriyle kendi deneyimlerinden olan değil, rastgele yaşanmış, bir tebaa ve işte biat etme kültürü. Padişahın istediği zaman vergi vermiş, padişah istediği zamanda asker göndermiş. Onun dışında kendi bildiğini kendince kendi coğrafyasında yapabildiğince yapmış gelmiş. Dolayısıyla biz geriden ama elimizdeki önümüzdeki bir örneği kopyalayarak başlamışız.

Ama bir başka sorunumuz var. Hem devlet dediğimiz kadrolardaki yeterli kapasite olmaması, hem özel sektör toplumun kendi iş dinamiklerinin ama sermaye birikimi, ama bilgi birikimi, ama deneyim birikimi bakımından kurumsallaşmışlıklarındaki eksikliklerden dolayı mesafeyi hızlıca geçmek için de bir çok şey kopyalamışız.

O kopyalama sürecinde bir takım bazı şeyler içselleştirilmemiş, içselleşememiş. Bir sürü sebebi olabilir. Yani yöntemden olabilir. Devletin tercihlerinden olabilir. Toplumun dirençlerinden, alışkanlıklarından olabilir ama sonuç olarak içselleştirememişiz. Hukukun üstünlüğünü örneğin kabullenememişiz. Laiklik meselesini de içselleştirememişiz. Yani hep bir ayağımız doğuda, bir ayağımız batıda olmuş.

O zaman sermaye birikimi de yok. Dolayısıyla hem toplumsal dönüşüm için hem de ekonomik dönüşüm ve devletin dönüşümü için de elimizde devlet dediğimiz aygıttan başka Cumhuriyet kadrolarının Atatürk ve arkadaşlarının elinde de başka bir araç yok. O zaman devlete yüklenmiş bütün bu rol. Buraya kadar da belki anlaşılabilir. Ama biz bu hikâyeye başladığımızda dünya ikinci dünya savaşına gidiyordu.

İkinci dünya savaşının ardından "sosyalist blok", "batı bloku" diye müthiş bir kutuplaşma süreci yaşanıyor. Milliyetçi akımların tam yükselişi dönemi, yani dünyanın bütün o çalkantılı ya da sanayi toplumunun yerleştirmeye ve sanayi toplumunun getirdiği, gerektirdiği yapılanmaların ama savaştan ama iç gerilimlerle yaşandığı bir dönemde, biz sıfırdan yeniyi kurmak gayetindeydik. Özgünlüğümüz o belki bir yandan.

- **Devlet tanımlamasında, Cumhuriyetin ilk yıllarında devlete bir öncülük yükleniyor. Devletin öncü gücü var ve bir çok şeyi devlet kendi üzerine alıyor, yapıyor. Türkiye'deki devlet algısında güvenlik arayışı ve bu güvenlik arayışının temel öznesi de devlet olarak karşımıza çıkıyor. Bu açıdan baktığımızda, her darbe sonrasında da tanımladığımız üzere, seçmen her darbe sonrasında, devleti değiştireceğim vaadini veren politik aktöre oy veriyor.**

Ağırdır: Birkaç farklı okuması var. Bir yandan bakarsanız geleneksel sağ soldan yani seçimler tarihinden ya da Türkiye'nin işte 50'den itibaren kendi yöneticilerini gerçekten seçmeye başladığı, çok çok partili demokratik düzene geçmeye çabaladığı dönemden baktığımızda.

Bir yandan bakarsanız temel itibariyle hep bir yüzde 60, 65’lik sağ kesim, yüzde 30, 35’lik sol ya da daha modern kesim veya açık ya da toplumsal dönüşümü öncelleyenler var. Bizdeki sağ sol meselesi de biraz dünyadan farklı esas itibariyle. Sınıfsal pozisyonlanmadan daha çok, esas itibariyle, bizdeki sağ, ekonomik meseleleri ya da kalkınmayı; sol da toplumsal dönüşümü önceleyen bir siyasetten yerleşmişler. Hâlâ bile aslında bu son 2023 seçimlerinde baktığımızda da, aşağı yukarı o sağ, sol eksenine oturuyor. Tablolarını Oksijen gazetesinde yayınladım da! Bir okuma bu!

Ama bir okuma aynı zamanda tabii biliyoruz ki Türkiye’de bir kültürel gerilim var. İşte Kürt meselesi var, etnik aidiyetler problemi var vesaire... Oradan baktığımız zaman da hep bir Kürt siyasetinin de ayrı bir yerde durduğunu da okumak mümkün.

Bir başka okuma daha var. 19 genel seçime, seçim sonuçlarına baktığımızda çok temel kırılmalar kendini gösteriyor. Hep o kırılma anlarında toplumun oy verdikleri, gerçekten devlet dediğimiz mekanizmayı değiştirmeyi vadeden siyaset. Yani 1950’de Demokrat Parti... Doğru yaptı, eğri yaptı tartışmıyorum; ama o günkü devlet nizamını değiştireceğim iddiası var!

İşte 60 darbesi yapılmış, kendince generaller ya da askerler ya da o günün onlara destek olan entelektüelleriyle, siyasetçileriyle yeni bir anayasa yapılmış, şu olmuş, bu olmuş. Ama peşinden yine gelmiş Adalet Partisi’ne oy vermiş.

Burada ilginç değişik davranış biçimi ya da böyle bir teze ulaştırın şeylerden birisi; 12 Mart.

Şimdi bizden genç kuşaklar belki çok hatırlamıyor... Ama bugün hala Türkiye’deki bu sol-sağ ya da muhafazakar iktidar işte seküler iktidar... Son seçim sonuçlarında bile izlerini gördüğümüz bir mesele var. O da şu; II. Dünya savaşından itibaren o doğu bloku batı bloku ayrışması sırasında, Türkiye bir karar vermiş ve Nato ittifakına girmiş. O tarihten itibaren, 1960’lardan itibaren Türkiye’de bir yandan yeni özgürlükler, sendikal örgütlenmeler, özgürlük arayışları, bütün dünyadaki o hippie hareketleri vesaire, bütün o heyecan dalgası var.

Ama bir yandan da bu heyecanın altında hep bir komünist parmağı arayan da bir devlet var.

Ben şunu hatırlıyorum çocukluğumda devletin dağıttığı kitaplar vardı... İşte efendim solcular ya da komünistler, eşlerini, sevgililerini bile paylaşırlar, söylemini devlet yaydı bu ülkede.

Yani sadece camilerde anlatılmadı bu!

“**Beyaz Kitap**” serisi diye devletin bir kitap serisi vardı, broşürler halinde... İşte böyle kapağını hatırlıyorum. Bir tanesini kapağında böyle ellen çizilmiş basit, ilkokul çocuğu çizimi gibi bir ahtapot, ahtapotun kollarının birinin üzerinde sosyalizm yazıyor, birinin üzerine komünizm yazıyor...

Dolayısıyla sol fikriyatla devletle uğraşmış aslında. Ve de toplumun dindarlığını, duygularına da manipüle ederek. Ama böyle bir ortamda bile 12 Mart'ta üstelik, bütün o sol ya da o günün özgürlükçü görünen veya devletin terörist diye tanımladığı hareketlere karşı o cunta ilan edilmiş; ama Ecevit gelmiş **“toprak işleyenin, su kullananın”** gibi hem de sol söylemin şahını slogan yapmış ve toplum da gitmiş yüzde 41 oy vermiş!

Şimdi bütün bu sözünü ettiğimiz sağ-sol okumasının içindeki anomali orada aslında bir yandan bakarsan! Aynen benzer bir şey 90'larda da... 92, 93, 91 ve 92'deki o yerel seçimlerde falan işte Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin yükselişi de benzer bir hikaye aslında. Dolayısıyla sadece toplum sağ ya da muhafazakar partilere oy veriyor, yöneliyor söyleminden sapmalar var.

O zaman o sapmaları yaratan hareketler diye baktığımda, ortak duygunun değişmek arzusu olduğunu sanıyordum ya da öyle okuyordum meseleyi. Ve devleti, düzeni değiştirmek isteyenlerin devletle barışması. Nitekim Ak Parti'nin ilk 5 yılında başarı diye nitelenenin; bir sürü farklı nedeni olabilir; dünya konjonktürüydü, sermaye hareketleriydi... Bütün bunlar doğru, var. Ama, aynı zamanda önemli bir şey var; 2002-2008 arası toplumun kamu hizmetlerine erişiminde müthiş bir artış var! Eğitim ile sağlık başta olmak üzere. Toplumun devletle barışmasında, uzlaşmasında müthiş bir değişim var.

Nitekim şimdiki asıl kriz de aslında toplumun yeniden devletten uzaklaşması, hukuktan, kurumlardan, kurallardan uzaklaşması. Bir savrulma hali tam tersine dönmüş oldu 20 yıl sonra.

Dolayısıyla benim okumam Türkiye toplumunun bir yandan evet dindarlığı çok güçlü, evet muhafazakâr, geleneksel bir takım değerleri hala çok güçlü.

Ama bir yandan da akli ve yüreği hâlâ muasır medeniyet diye gördüğü batıda! Batıdan kastettiği şey -bizim araştırmalarımız da var- sorduğunuz zaman, “hayal ettiğiniz nasıl bir ülkeye benzesin Türkiye” diyorsunuz, yüzde 70'ten fazla insan, bir Avrupa ülkesi söylüyor. Arap ülkesi, Müslüman ülke söyleyen yok. Yani sadece %27, %28 de “biz bize benzeriz” diyen o gelenekselciler ya da milliyetçi damar diyebileceğimiz bir kesim var.

Dolayısıyla benim tezim şu; Türkiye insanı ya da bu memleketin insanları hala batıya doğru, güneşle beraber yürümeye devam ediyorlar. Örneğin dün Ankara'ya gidip, geldim. Uçaktan bakıyorsun. Daha önce Kocaeli'ni geçince, dağları seyredilirdi. Şimdi Bolu'ya kadar boşluk yok, her yer ev. İlla böyle köy olması da gerekmiyor; ya siteler ya evler! Ülke batıya doğru harekete devam ediyor. Nitekim zaten Ankara'nın batısı diye baktığımız zaman, ülkenin %70 nüfusu, ekonomisinin her halde %75, 80'ni bu tarafta. Hareket devam ediyor. O harekete Avrupa'da dahil aslında! Bütün bunlar gösteriyor ki, evet, geleneklerine sahip çıkmak istiyor, bireysel hayatında kendince muhafazakar olabilir ama, doğru bir vizyon, doğru bir güven ilişkisi kurabileceği bir önderlik bulsa, batıya doğru ya da batıdan kastettiğim dediğim gibi kurum ve kuralları tanımlı bir hayat.

Türkiye insanının o konuda ben bir içgüdüsel talebi olduğunu, böyle bir arayışı olduğunu düşünüyorum.

İyiinin oraya doğru olduğunu hissettiğini düşünüyorum, ama önderlik ve siyasi önderlik meselesi veya devletin koyduğu kurumların ve kuralların da her seferinde bir saatten sonra en azından o hareketin doğal ritmini engelleyen el freni gören şeylerinin ağır bastığını düşünüyorum.

• **Siyasal modernleşmesini tamamlamış diyebilir miyiz Türkiye için?**

Ağırdır: Evet, bir yandan doğru, bir yandan baktığım zaman siyasal olarak hani sivil toplum örgütlerinin varlığı, benim sivil toplumdaki kastettiğim gönüllü örgütlülükler... Kamu zorunlu olanlar var, odalar var... Bir yandan parti çeşitliliğine baktığımızda, mesela bu son seçimden önce bile Türkiye’de şu anda kurulu 120’den fazla parti var. Bu son seçimde bile, seçime girebilme yeterliliği olan 36 parti vardı. Her ne kadar 36’sı da girmemiş olsa da seçime...

Ama bir yandan da bakarsanız, bütün bu örgütlülük bütün bu çabayla hala daha bir oturmamışlık da var. Hele şimdi son 2017’den beri sistem değişikliğiyle beraber ben sistemin yeniden bir konsolidasyon yaşayacağını düşünüyorum. Yani şu anda nötr ayrışma gibi görünen durum. Sonuçta çünkü başkanlık sistemi dediğiniz anda işte yüzde 51 şartı var. Yüzde 51 şartına ulaşmak için de ittifak, ittifaklar kaçınılmazmış gibi görünüyor ama bir süre sonra kendi içinde bir konsolidasyon yaşanacağını sanıyorum. Sadece batıdaki gibi bizde iki partili sistem olmayacak. Doğası gereği toplumsal doku gereği. Bir; Kürtler her zaman bir siyasi hareket olarak varlıklarını koyacaklar. Az veya çok veya bir partinin içinde ana damar olarak. Bu tarafta bizdeki muhafazakar kitle, iki ayrı siyasi damardan besleniyor ya da yöneliyor. Birisi milliyetçilik üzerinden gelenekler, türklük, etnik aidiyeti, birisi de din aidiyeti inancı. Orada da iki anadamar var. Dolayısıyla karşımızda ne yaparsak yapalım hep dört ana siyasi aks olacak.

Benim bir tezim var; 3 Türkiye diye. Kitaplarımda da uzun uzun anlattım. Seçim coğrafyasından baktığımızda yine bu son seçimde de oldu işte. İstanbul’dan İskenderun’a kadar kıyılar var; CHP önde ya da oy aldığını sandığımız. Bir Orta Anadolu ve Karadeniz var; Ak parti’nin domine ediyor olduğu... Bir de Doğu, Güneydoğu var, işte kürt siyasetinin var olduğu... Aynı coğrafya aynı zamanda sadece siyasal değil, bir ekonomik durum da anlatıyor. Çünkü o kıyılar dediğimiz bölge kendi ekonomik aktörleri, dinamikleri yeterince güçlenmiş. Devletten beklentisi düzenleyici rolü olan, devletin gelip illa hastane yapması, okul yapması gerekmiyor. Kendi iç dinamizmi ile bunu yapabilir hale gelmiş olan coğrafya. Orta Anadolu, Karadeniz hala devletin yatırımlarına bir yandan ihtiyaç duyan, kendi aktörleri gelişme sürecinde henüz ortalarda olan bir coğrafya. Doğu, Güneydoğu ekonomik olarak sıfır, hiç bir aktörü ve dinamiği yok. Dolayısıyla devlet olarak orada ister Sümerbank’ı, ister Et Balık Kurumu’nu, ister şeker fabrikasını... Herhangi bir yatırım potansiyeli, dinamiği de yok, ama aynı zamanda sosyolojik olarak da bu üçü ayrı. O kıyılar dediğimiz yer; seküler hayat tarzının,

gündelik kentli hayat pratiklerinin baskın olduğu bir yer. Modayı takip eden, popüler kültürü takip eden, yeme içme kültürüyle sadece siyasal olarak da günlük yaşam pratikleriyle... Doğu, Orta Karadeniz hala muhafazakar değerlerin de var olduğu bir coğrafya. Doğuya, kürt kimliği üzerinden bütün hikayeyi okuyan, bakan, yaşayan bir coğrafya... Dolayısıyla zaten karşımızdaki 3 coğrafya, 3 siyasi ana akımı da tarif ediyor; bir yandan bakarsanız. Sadece bizim muhafazakâr dünyamızda, dini referansları güçlü olan siyasi hareketler, etnik aidiyet ya da milliyetçilik referansları güçlü olan siyasi hareketler; dün hep bir ayrı damar oluşları var, 50'lilerden, 60'lardan itibaren bir biçimde. Şimdi yaşanan şey birazcık tuhaf bir biçimde gerçekten böyle bir zihni koalisyon. Bugün iktidarda hani bir partiyle tarif edemeyeceğimiz bir zihni birliktelik var, bu iki hareket arasında. Ortak paydaları da milliyetçilik diyebiliriz veya işte muhafazakar sağ, geleneksel sağ siyaset diyebiliriz...

Dolayısıyla bütün onların etrafındaki o küçük partilerin bir süre sonra ben bu ana damarların içinde eriyebileceklerine ve bir konsüldasyon yaşanacağını sanıyorum, bir dahaki genel seçime kadar. Çünkü bir yandan da özel bir tarihsel dönemden de geçiyoruz. Çünkü bu seçimde AK Parti ya da Cumhur İttifakı'nın kazanmasının ürettiği bir fırsat var, onlar açısından en azından. Bu başkanlık sistemi dediğimiz sistemin kurum ve kurallarının tamamlanacağı bir süreç yaşanacak. Önceki dönem birazcık böyle çok paldır küldür başlamıştı, bir sürü şey, bir sürü düzenlemeler. O brükratik düzenlemeler, organizasyonel tanımlar, kim kime bağlı, kim hangi kurula hangi yetkililerden?

- **Yasama süreci, meşruiyet açısından sorguladığımızda böyle bir destek bulabilecek mi sokaktan?**

Ağırdır: Sokaktaki destekle ilişkisi olmadan bunu yapacaklar artık. Çünkü parlamentodaki güçleri buna el veriyor. Sokak; meseleye zaten başkanlık ya da parlamenter diye bakmadı.

- **Küçük nüveleri var örneğin yani işte yakın geçmişte İstanbul Valiliği'nin açık alanda içki yasağı ya da genelgesi...**

Ağırdır: Burada yine tarz, çok zihni galiba şöyle bi problem var. Şimdi bir gündelik hayatı düzenleyen kuralların tabii ki bir hukuki kaynağı olması lazım. Hukuki tanımları olması lazım. Herkesin uymasının ya da doğru olmasının gerektirdiğini kabul ettiği net açık akla ve bilime dayalı kurallar. Rasyonel hukuk...

Ama bir yandan da bir mesele daha var. Ahlak diye bir mesele yani edep ayıp, normal, yanlış, doğru vesaire.

Gündelik hayatı düzenleyen şey, tek başına rasyonel hukuk değil. Ahlaki referanslar var; hani dürüst olmak, çalışkan olmak vesaire... Türkiye'deki sorunumuz bu ahlakla hukuk arasındaki dengelyi kuramadığımız gibi ahlak referanslarının da tümüyle dini referanslara doğru bağlanma çabaları var. Dolayısıyla biz ikisinin arasındaki dengelyi tutturamıyoruz ve sonuçta şöyle bir ayrıma geliyor iş; ya hukuk, ya ahlak! Ahlak deyince de illa dini referanslara

dayalı ahlak olacak ya da olmayacak... Tam toplumun içselleştirip, içselleştiremediği kısım bu. Belki burada siyasetçilerin de ve medyanın da manipüle ettiği kısım da bu bence. Yani şu anda toplum olarak bizim “ortak iyi, ortak ahlaki değerimiz ne” konusunda tereddütüm var. Böyle ortaklıklar kalmadı. Yani hani eskiden de o dayanışmalar, edep, adap ya da dürüst olmak... Bir sürü hikaye var...

Şu anda dürüst olmakla ilgili toplumda kaç kişinin ya da kaç kümenin böyle bir meselesi var, ondan emin değilim. Tam tersine kendi kimliği için kendi bireysel menfaati için veya kendi aidiyet hissettiği kümenin yararı için bile isteye yanlış yapıldığı kanaatindeyim. Bilmeden yanlış yapılıyor değil, bile isteye yapılıyor. Hani genellikle tartışma şöyle yürüyor ya “efendim işte bak din şöyledir diyorsunuz ama, halbuki din böyledir”... Hayır, adam da zaten biliyor onu bilmiyor değil. Bilerek yapıyor. Bilerek yapıyor, dolayısıyla asıl problemimiz bence hani siyasal kutuplaşma dediğimiz hikâyenin 2008’den beri de tezimiz, benim tezim de o. Bizim araştırmalarımız onu gösteriyor: Siyasal kutuplaşma dediğimiz hikâye artık giderek belirginleşiyor. O kutuplaşmayı da şöyle açıklayabiliriz: Bir; kalıcı olan bir sınıfsal gerilim var toplumda, her zaman olur, evet. İki; etnik bir problemimiz var. Şu veya bu biçimde bu ülkenin ya da devletin, kendilerini içselleştirmedikleri ya da kendini mağdur hisseden Kürtler gibi kesimler var. O da evet. Ama bir yandan da şimdi giderek hayat tarzları üzerinden bu ahlaki referanslar üzerinden hukukun kurallarının işlediği, işlemediği algıları üzerinden gündelik hayatın bütün hücrelerine doğru her gün sirayet eden bir kutuplaşmamız var.

Dolayısıyla kutupların her bir tarafı yaptığı bazı şeyleri bilerek yapıyor, bilmeden yapıyor değil.

O nedenle benim tezim ya da kendi kişisel gayretim en azından, ben siyasetin partililik tarafıyla meşgul değilim, ama sivil toplum alanında bütün gayretim şu; doğru olanı topluma anlatmak diye değil de, toplumdaki o herhangi bir konu olabilir bu; ama eğitim, ama hukuk, ama başka konu olabilir, o konuda farklı kesimlerin bir arada olabildiği diyalog zeminleri, platformları oluşturmakla uğraşıyorum.

Birbirimizi dinlemek, çünkü giderek toplum yan yana yaşayan ama birbirine kulağı gözü kapalı, gönlü kapalı bir hale doğru geldi. Bunu metrolarda metrobüslerde de hissediyoruz. Yaygın da görüyoruz, “vay öpüştün” diye bağırıp çağıran adamdan başka bir sürü şeye kadar... Giderek siyaset yarını kurgulayan değil, bugünkü duyguları ve özellikle de olumsuz duyguları ve hele hele öfkeyi örgütleyen ve hatta çoğaltan bir hale geldi. Asıl problemimiz o. O nedenle bu siyasi konsolidasyon ve en baştaki başladığımız hikâye; siyasetin, bilimden, bilim insanlarından yararlanma kapasitesini arttıramazsak; siyaset bugünkü bu ruh haliyle ve duyguları manipüle ederek yürürse; hakkikaten toplumsal birlik konusunda ya da işte iyi, normal, ahlak, dürüst olmak, çalışkan olmak gibi konularda, ki her konuda bile apayrı dünyalar oluşacak sanki ve bunu da sürdürülemez diye görüyorum.

- **Bugüne kadar Türkiye’deki seçimler üzerinden bir değerlendirme yaparsak, Türkiye’deki seçmen davranışı ne gibi kırılmalar yaşıyor? Hangi demokratik kültür unsurlarıyla hareket ediyor?**

Ağırdır: Bizim şöyle bir şansımız var. Ben ona “soluk alma alanları” diyorum. Ya da hani bir zamanlar böyle yap-bozlar vardı! İşte tek bir logo var, kaydırıyorsunuz kutucukları. Ama bütün o hareket sağladığınız o tahtada ya da zeminde bir tane boşluk var. O boşluğu kullanarak hareket ediyorsunuz ya... Ben soluk alma alanları diyorum. Hayatta falan hep böyle bir boşluk olmalı ki ileri geri hareket edebilmelisiniz.

Türkiye toplumunun da problemleri böyle, bu kadar devasa gibi gelen zaman zaman ya da harareti yükselen problemlerin göğüslediği alanlardan birisi; bu yerel yönetim meselesi. Yani yüz yüze baktığı bir belediye başkanı seçiyor ya da muhtar seçiyor vesaire... Dolayısıyla o bir takım şeyler hem talebini azaltıyor belki, hani orada bir söndürüyor; işte birinin yakasına yapışıyor... Hem de büyük olana doğru ya da asıl yapması gereken harekete doğru durduruyor belki. Ama yine de bir soluk alma alanı falan yaratıyor.

- **Yanlış anlamıyorsam yerel seçim sürecini ya da yerel yönetim sürecini, perspektifini bu anlamda seçmenin bir nebze tansiyonunu düşürdüğünü söylüyorsunuz...**

Ağırdır: Soluklandığı alan oluyor. Şimdi bizde baktığımız zaman seçmen davranışı tabii ki. Yani burada konuştuğumuz bugün itibariyle bakarsak yurt dışındakiler dahil 62, 63 milyon, 58 milyon civarında seçmen, yetişkin nüfustan konuşuyoruz sonuç olarak. Bunların içinde evet bir kısmı rasyonel seçmen dediğimiz, yani ekonomiye bakıyor, rasyonel değerlendirmeler yapıyor sayılabilir.

Her seçimin dinamikleri ya da her seçimin ana belirleyici unsuru ya da faktör farklı olabilir. Ama evet böyle bir küme var. Ama bir başka küme var ki, kimliğinden oy veriyor. Ne yaparsak yapalım, kimliğinden oy veriyor. Bir küme var ki sınıfsal pozisyonundan oy veriyor...

Ama her seçimde bu dengeler değişiyor ya da o seçimin belirleyicisi değişiyor. Şimdi esas itibariyle seçmen dediğimiz insanlar, bizde artık tümüyle kültürel kimliğinden oy verir hale geldi. Problemlerden birisi de o. Çünkü eğer bir siyasal kutuplaşmada kalsaydık ya da kutuplaşmanın yatay, dikey kutuplaşma meselesi gibi... Diyelim, sınıfsal kutuplaşma, sınıfsal kutuplaşma, bir olumlu enerji üreten bir şey sonuçta. Yani sermaye ile emek işte. Birbirlerine muhtaç, birbirlerine muhtaç oldukları için de bütün gerilim bir yandan da hep ileriye doğru bir adım yukarıya doğru yürütüyor hayatı. İşte sendikal haklar, sosyal faydalar, yan haklar vesaire, o tarafta da verimlilikler, şunlar bunlar... Ama kültürel kimlik üzerine diyelim, Kürtler, Türkler, diyelim sekülerler, dindarlar gibi kutuplaşmalar, yatay kutuplaşma ve kendi içindeki o sınıfsal gerilimlerini, kendi içinde sürdürebiliyor. Yani dindarlar ve sekülerler ya da Türkler ve Kürtler illa bir arada olmak için bir olumlu pozitif enerji üretmek zorunda değiller. Kendi ekosistemleri içinde kalabiliyorlar. O yüzden kalıcı o yüzden de sağlıklı değil.

- **Buna bir gettolaşma diyebilir miyiz?**

Ağırdır: Evet, evet. Karşılıklı gettolaşma, mahallelere rağmen.

- **Siyasal gettolaşma?**

Ağırdır: Aynen öyle. Dolayısıyla bizdeki bugün tehlikeli olan ve yanlış olan şey zaten bu kültürel kimliklere yaslanmış olması tümüyle siyasetin artık gelip de. Bugün şunu biliyoruz; işte önümüzde yerel seçimler var, daha yakın zamanda da genel seçim yaptık. Ne yaparsak yapalım, zaten 42, 45 aralığında bir tarafta, öbür tarafta da 45, 48 aralığında bir tarafta zaten kitlenmiş bir şey var. Cumhurbaşkanı adayı siz de olsaydınız zaten hiçbir şey yapmasanız da 42, 43’ten başlıyordunuz zaten.

Bu karşılıklı, bir de işte arada diyelim yüzde 8, 10 mertebesinde Kürt seçmen oyu var. Şimdi bu sağlıklı bir şey değil! Bugün seçmen davranışı dediğimiz şeyi belirleyen şey, esas itibariyle kültürel kimliği haline dönüşmüş olduğu birincisi, ikincisi de bu seçimi belirleyen şey, bizim yakın zamanda, yani seçimden sonra yapılmış araştırmamızda var. Değişimin daha büyük bir karmaşa üreteceğini... Yani bugünkü durumu seçmen görmemiş değil. Bugün seçimden sonra ekonominin daha ağır olacağını da seçmen anlamamış değil. Ama önceliğini ekonomi diye değil, gerçekten terör, bölünme, güvenlik arayışı diye vermiş. Dolayısıyla bizim tespitimiz; aşağı yukarı bugünkü ülkeyi yönetenlerin ya da kazandığı denilen partilere oy veren seçmenin beşte biri açıkta, kerhen oyunu vermiş olması... Yani bir olumlu duyguyla değil. Ne olacağını bildiği ama önceliğinin bu değişimin daha büyük bir kaos, daha büyük bir risk üreteceği kaygısıyla hareket etti.

Türkiye’de de bilimsel olarak batıda da geliştirilmiş bütün modellere uyan açıklamalar var. Ama şu anda hala baskın, duygu o, kültürel kimlikler ve bir de güvenlik arayışı...

Az önce bir kristalleşmeden bahsettiniz. Türkiye’de siyasal partilerin yani bu irili uf bazı partilerin sistem içerisinde konsildasyona uğrayıp yok olacağını söylediniz. Yani siyasal parti, örgüt yapısı açısından düşündüğümüzde Türkiye’deki bu süreci nasıl yorumlarsınız?

Ağırdır: Ha işte asıl bence bu, şu anda Türkiye’nin başlangıç ya da kök problemi bence bu. Tezim şu: Bir; Türkiye’de bütün bu meseleleri ama toplumsal, ama siyasal, ama ekonomik, bütün bu problemleri çözebilmenin bir tek aracı var; **siyaset!** Öyle zoraki yöntemlerle ama diktatörlük, ama darbe ama vb., zoraki yöntemlerle bunun olamayacağını veya bir kimliğin kendi iyi, doğru düzenini diğer toplumun gerek alanına dayatarak sürdürülebilir bir uzlaşma üretilmeyeceğini yeterince deneyimledik yüzyıldır, bence. Bu, en büyük avantajımız; ne olmayacağını gördük, en azından. Bütün bunları aşabilmenin yolu; siyaset! Siyasetten benim kastettiğim ama bugünkü var olan gibi münakaşa ve münazara değil, konuşmak, örgütlüler üzerinden ihtiyaç ve taleplerimiz üzerinden, uzlaşmalar üretebilmek vesaire... Bunun da yolu siyaset ve partiler elbette. Ama burada çok temel bir problemimiz var. 12 Eylül generalleri o tarihte siyaseti o kadar “tu kaka” gördüler.

Bütün örgütlenmeleri, sendikaları, dernekleri, vakıfları, hatta partileri o kadar zararlı, örgütler diye tanımladılar ki... Kurdukları yasal zemin de buna uygun. Türkiye’de öyle bir Siyasi Partiler Yasası var ki, sizinle ben de parti kursam, başkaları da parti kursa, tıpkı Anayasa’da Ormal Genel Müdürlüğü nasıl tanımlandıysa, partiler de öyle tanımlı, yani kendimize göre bir başka örgütlenme modeli falan da üretmiyorsunuz birincisi bu... İki; sadece o Siyasi Partiler Yasası da değil, dernekler vakıflar yasası da böyle, toplantı gösteri yürüyüş yasası da böyle... Herşey, kısıtlama ve düzen denetleme üzerine kurulu. İki; bugünkü Siyasi Partiler Yasası içinde herhangi bir yönetici, herhangi bir partinin herhangi bir üst genel başkanlığını şu veya bu nedenle şansla ya da çabayla kazandınız. Elinizde şöyle bir yasal imkân var, beğenmediğiniz üyeyi, “attım seni” diyebiliyorsunuz. Ve o üye mahkemeye gidip, beni bu partiden atamazlar diyemiyor. İki, işte ilçe kongreleri, il kongreleri yok mahalle delege seçimleri bir mekanizma var, devletin tanımladığı. O mekanizmada herhangi bir seçime iki gün kala “aldım seni görevden, yenilerini atadım” diyebiliyorsunuz. Şimdi elimizde bu tür yetki ve sorumluluk varsa zaten siz de, ben de olsak genel başkan siz belki 6 senede, ben 6 günde oligarşik lider olurum zaten.

• Demokratik kültür açısından değil mi?

Ağırdir: Dolayısıyla parti içi demokrasi de yok. Partilerin aşağıdan yukarıya doğru yeni bir politika geliştirme imkanları da yok. Daha vahimi; sokaktaki gündelik hayatın herhangi bir derdini, problemini, ihtiyacını hissedecek sınırları de yok. Örgütsel doku buna izin vermiyor. Tümüyle tepeye bağlı bir yapılanma var. Ak Parti’nin aslında başarısı, böylesine sokaklarda örgütlü bir sınır uçları olan bir örgütlü yapının ürünü olarak parti ortaya çıktı. Parti olarak, onu kurmadı. Çünkü 12 Eylül darbesi diyelim kod adı ya da Berlin Duvar’ın yıkılışı, bütün o ülkelerin de hızlı hareket etmesini sağladı. Son 20 yılda, metropollere geliyor insanlar. Türkiye’de endüstrileşmenin hızlandığı dönem diyelim, işte ben tanık olduğum için, mesela hep o örnekten gidiyorum. Büyükdere Caddesi’nde, şimdi o AVM’lerin olduğu yerlerde, ilaç fabrikaları vardı. Ben İstanbul’a 31 Aralık 1980’de geldim, 12 Eylül’den 3 ay sonra. Ve o zamanlar bilgisayar şirketinde çalışmaya başladım. Türkiye’de zaten 320 tane bilgisayarı olan kurum vardı. Bilgisayar kelimesi yoktu. Elektronik beyin diyorduk. 84’lerden sonra bilgisayar kelimesi çıktı. Elektronik beyindi adı. Gazetelerde bile haberler öyle, elektronik beyin üniversite sınavlarında yanlış yapmış diye haber çıkıyordu. Mesela bugün bildiğimiz o Seyrantepe, Gültepe, Çeliktepe, o ilaç fabrikalarında çalışmaya gelen işçilerin aileleri, gecekondular varken şimdi orda AVM’ler var, yani önce gecekondulaştılar...

Kod adı benim Büyükdere Caddesi demem; bu tarafta da Levent var. Şimdi o insanlar Levent’in yaşam biçimine ayak uyduramamış. Levent de, onları içine almamış zaten. Ama onlar Gültepe’den Levent’e taş atmamışlar. Gidip Gültepe’de kendi alternatif hayatlarını koymuşlar. Kendi dayanışma ağlarını kurmuşlar... Sünnetler, doğumlar, ölümler, cenazeler, cenaze törenleri bütün o hikaye kendi sokaklarında önce hemşerilik ile.. Çünkü işte Giresunlular var orada mesela Gümüşhaneliler var.. Çünkü gelen topluca oraya yerleşmiş. Ya köyden, ya da köye benzer bir yerden, ben de öyle geldim. Mesela geldiğimde dayımın

yanına geldim. Yani yenge beni eve kabul eder mi diye bir mesele yoktu. O zamanın ahlaki formları içinde böyle meselemiz yoktu.

Dolayısıyla kendi periferinde, kavga etmeden kendi alternatif hayatlarını kurmuş ve bir dayanışma ağları oluşturmuşlar, bu dayanışma ağları da hemşeri dernekleri ya da cami cemaatleri..

O ağların üzerine oturmuş gelmiş 90’lardan itibaren islamcı hareket. Kentlili bir başka forma dönerek de önce Refah Partisi’nin değişimiyle, sonra işte Ak Parti’ye dönüşümüyle evrilmiş.

- **Ama 80 öncesi o sözünü etmiş olduğunuz yani Gültepe’yi ben de iyi bilirim. Yani çok farklı kimlikte çok...**

Ağırdır: Tabi sol siyaset vardı, çünkü sınıfsal hikaye vardı. Ama 12 Eylül bütün o sınıfsal mücadeleyi biçince, bütün o örgütleri de yasaklayınca ve hatta örtük olarak da kültürel olanı destekleyince, işte bir başka o örgütsel o dayanışmalar, sol ya da sınıfsal olmaktan çıkmış, kültürel kimliklere yaslanır hale gelmiş. Çünkü sınıfsal olan dayanışmalar, sendikalar, yani o tür hareketler o tür protestolar yasak.

- **Benzer gelişmeyi Gültepe’nin karşısında Hürriyet Mahallesi var. “Kurtarılmış bölge” diye tanımlanırdı. Politik örgüsü çok yoğun, etkin bir yerdi. Bugün oldukça muhafazakar bir kimliğe, yapıya dönüşmüş durumda...**

Ağırdır: Çünkü 12 Eylül genarelleri de zaten bütün o örgütsel ilişkiyle sınıfsal olana müdahale ettiler. İşte o hep soğuk savaş yıllarının şah noktası. O hale getirmişler ki, sonuçta giderek hem hayat hem de yeni nesiller ve oradaki yaşam ritmi tümüyle başka bir yere yöneldi. Kültürel olanı 12 Eylül tetikledi bu ülkede. Hep olgun, toplumsal bir doku vardı elbette. Anadolu’da bir kasabada doğdum. Sonuçta tabii ki benim babam da ailem de muhafazakardı, bakarsanız. Ama kente gelinirken, doktora gelinirken bile hani hal tavır kılık kıyafet bir özen vardı. İlla da kaymakam baskısı, bir jandarma baskısı değil! O anlatıların bir kısmı efsane, bir kısmı gerçekleşen şeyler olduysa da bazı yerlerde...

Ama bugün 12 Eylül’den itibaren özellikle o soğuk savaşın rüzgarıyla da öyle bir şey estirildi ki dolayısıyla bugün partiler yasası denildiğinde ya da partileri düzenleyen siyaseti düzenleyen yasalar o kadar kısıtlayıcı ki. Partiler ne yeni bilimden beslenebiliyorlar, ne sokaktaki gerçek ihtiyaçlardan.. Taleplerden haberdar olamadıkları için beslenemiyorlar. Yeni insanlardan da beslenemiyorlar. Çünkü siyaset eski parlaklığını da yitirdi bir yandan. Bugün o genç enerji, sivil topluma yöneldi. Bugün siyaseti reforme edecek, siyaseti doğallaştıracak herhangi bir kahvede, kiraathanede ya da kafede “anayasa nasıl olsun” tartışmasının ayıp, suç olmaktan çıkarılacak bir ortam kurmadan olmaz değişim. Geçende Oksijen’de yazdım, bazen gürültü iyi olabilir. Nizam, bizden hep sessizlik istiyor. Hep uslu vatandaş istiyor. Bizim

yurttaşlık bilgisi dediğimiz ders, sonuçta vatandaşların devlete karşı ödevlerini anlatmak üzerine kuruluydu. Şimdi belki bir kakofoni değil ama hani örgütlü bir gürültüye ihtiyaç var ve birbirimizin sesini duymaya ihtiyaç var. Bunun da aracı yine siyaset.

Yerel seçimler bunun için bir şans olabilir. Şunu da biliyoruz, Türkiye, giderek metropolleşiyor. Bizim geleneksel sanayi toplumunun kır-kent ayrımından da öte bir durum var şimdi, her şeyden önce. Dünyamız da giderek metropolleşiyor. Bir hesaba göre 2050’lerde dünyanın nüfusunun yarısı 300 metropole toplanacak. Çünkü bütün bu yeni ekonomi denen, soft power denen hikaye de metropollere toplaşıyor, endüstriyel üretim yerine... Metropolleştikçe artık hani muhtarla yüzyüze gelemediğiniz, belediye başkanını ya da belediye meclis üyesine gidip derdinizi anlatamadığınız, hatta adının ne, kim olduğunu bilmediğiniz, mekanlarda yerel yönetici seçiyor olmak, artık o eski, o soluk alma alanı yaratıyor dediğim avantajları da ortadan kaldırıyor. O zaman da ne oluyor? Yerel seçimler, genel seçimlerin kostümlü provası oluyor ya da birbiriyle çok paralel çalışıyor artık. Adayın kim olduğundan daha çok. Hangi kimliğin, hangi partilerin ittifak yaptığının önemli olduğu hale geliyor. Yerel sorunların tartışılma fırsatı da kalmıyor. Peki bu devrimi kim yapacak? Yine siyaset yapacak, kendi içinde. Bu tıkanıklığı hissederseniz ki hissediyorlardır herhalde diye düşünüyorum. Eğer siyasi alanı doğallaştırabilirse, örgütlenmenin yanlış ve suç olmadığını toplum görüp, kabullenirse, kendi ihtiyaçları ve talepleri için örgütlenebilir de, müzakere alanlarını doğallaştırabilirse, Türkiye’nin çok hızlı bu tip meseleleri çözeceği gibi bir samimi umut içerisindeyim, doğrusunu isterseniz. Onun için başlangıç noktası yine siyaset!

- **Tabii aklı, rasyonaliteyi öncellemek, birbirini dinlemek, tartışmak pek rastlamadığımız birşey. Siz bunları anlatınca Aziz Nesin’in meşhur “Büyük Grev” hikayesi aklıma geliyor. DİSK’in yanılmıyorsam Genel Kurulu’nda, Nesin gittiğinde protesto ediliyor... “Aziz Nesin, sen nesin!” diye... Niye, Aziz Nesin, “greve gitmeyin, yanlıştır” dedi diye. ‘Greve gitmeyin grev yanlıştır’ demesinin sebebi de, yoğun bir üretim var ve mallar birikmiş. Grev amacına ulaşmaktan uzak. Grev, şu anda sermayenin artı malları tüketmesine olanak sağlayacak. Onun işine yarayacak... Bu tartışılmıyor bile. Davet edildiği, Genel Kurul’da protesto ediliyor, Aziz Nesin... Aklı tümüyle yok sayan ve bunu tartışmayan, bir kilitlenme var. Genellikle sol politik kültür içerisinde, tartışalım, doğruyu bulalım, rasyonaliteyi arayalım doğaldır. Ancak bir emek örgütünde, sendikal örgütlenmede tamamen düz bir mantıklı hareket ediliyor...**

Ağırdır: Aynen aynen. Bu bir kültür... Biz hala herhangi bir dernek seçiminde bile ya da bırakın partiyi, bir dernek seçiminde bile ‘tek liste yapın ya iki ayrı liste yapmayın arkadaşlar, uzlaşın’ diyen bir kültürden geliyoruz. Yarışma kültürümüz biraz eksik her şeyden önce... Benim tezim de şu: Doğru, kültürel bir meselemiz de var belki ama bunu aşmanın yolu,

sadece işte belli bir saate kadar eğitimden öğrenecek, sonra bir sabah doğru başlayacak değil ki! Bu bir süreç. Son bir örnek vereyim. Dün Ankara’da bir sendikaya toplantıya gittik. Bir çalışma yapmışlar, toplu sözleşme görüşmelerine başlamadan önce sendikanın yönetimi çok akıllıca bir şey yapmış ve “benim üyelerim ne istiyor” peki şeklinde. “Müzakereye başlarken ben nereden başlayayım” diye, strateji oluşturmak için bizden bir çalışma istediler. Benden de kişisel danışmanlık istediler. Dün oraya gittim. Sendika başkanı kendisi anlattı ki: “83’te bir ilçedeki sendikanın yerel başkanlığı seçiminde 2 aday vardı. Adayın biri; ‘Sovyetler Birliği çökebilir, dünya başka bir yere gidiyor. Elektronik beyin, bilgisayarla başka bir şey oluyor’ diye, ilçe sendika genel kurulunda bu şekilde dile getirdiği tartışmalara tanıklık ettik. Şimdi koca Türkiye Genel Kurulu’nda böyle şeyler konuşulmuyor“... Kendisi şikayet ediyor ki, 40 yıl önce bir iş yeri temsilciliği seçiminden söz ediyor. “Ben gençtim, ilk defa işçiydim. Adayın birinin bu konuşması hala aklımda. Çok sarsılmıştım. Şimdi koca Türkiye’ye genel kurullarında bunları konuşamıyoruz biz ...” diyerek bir gerçeğin altını çiziyor, sendika başkanı... İleriye mi, geriye mi gittik? Örgütsel planda geriye gittik. Buradaki problemlerden biri şu; sivil toplumda, siyaseti sadece partilerden ibaret görmediğim için, sivil toplum da o 90’lardaki parlaklığını kaybetti. 90’larda partilerin o tıkanması başladıkça, orada da yer bulamayan gençler, sivil toplumda, işte bir sürü vakıflarda, derneklerde, bir sürü inisiyatif, platformda yer alarak başka bir dinamizm doğurmuştu. Küresel ölçekte de öyle. Onun da birbirine ürettiği bir destek vardı. Bugün geldiğimiz noktada, bu iktidar nedeniyle, siyasetteki tıkanma nedeniyle de, sivil toplum da kutuplaşmaların bir parçası oldu. Dolayısıyla artık ulusal ölçekte bir sivil toplum hareketinin başarı üretme ihtimali düşüyor giderek. Çünkü bizden olanlar ve olmayanlar diye bir hikayeye dönüştü iş. O zaman da sivil toplum Türkiye’de yerelleşiyor. Dünyada da öyle mi bilmiyorum ama bizde yerelleşiyor. Örneğin benim kızlarım artık, adı sükseli bütün Türkiye’de örgütlü bir dernek veya vakıflar ile başarı üretilmediğini gördükçe, kuru laflarla meşgul olmayalım, daha somut bir dertle meşgul olalım demeye başladılar. Örneğin Sarıyer’de işte yoksullara kıyafet ya da 3 çocuğa bilgisayar edindirme diye bir şey yapılıyor. Ve bunun için de illa dernekleşilmiyor. Platform ya da onun gibi oluşumlara yöneliyorlar. Orada sivil toplumun o büyük ya da ulusal ölçekte örgütlü bir kısmı da, buna sendikalar, odalar falan da dahil, aynı siyasetin birebir yerelde yaşanmışlıkları oluyor.

• Ciddi yapısal bir dönüşümden söz ediyorsunuz...

Ağrıdır: Ama bir yandan da o yerelde de bir baskı var. Çünkü işte iklim değişikliği problemleri, çevre meseleleri gibi yoksulluğun kalıcılaşması gibi meseleler var ki, bizim geleneksel sanayi toplumunun siyaseti içinde tanımlamak ya da konumlamak da kolay değil. Başka bir fırsat alanı.. Dolayısıyla sivil toplumdaki dinamizmi buraya taşımanın yolu, ama hâlâ insanlarımız açısından herhalde batıdan farklı bir durum var. Türkiye’de parti üyeliği, dernek ya da sivil toplum üyeliğinden fazla olan bir ülke. Sonuç almak isteyen insanlar için parti üyeliği daha anlamlı.

- **Aktardıklarınız, bazı önemli noktaları da gün yüzüne çıkarıyor. Örneğin korku. Hemen peşine ekleyeceğim bir başka gerçeklik de şiddet! Türkiye’de politik seçim kültürü açısından bu iki kavramı nasıl yorumlarsınız?**

Ağırdır: Gelecek için çok riskli ve kabarmakta olan duygular diye görüyorum. Mülteciler diye bir meselemiz var ya da Suriyeliler diye kodlanan bir mesele var! Suriyeliler meselesi, belki bu öfkeyi ya da o duygusal patlamaları miktatıs gibi kendine çektiği için farkında değil. Yani doğrudan birbirimize değmiyor henüz o öfkemiz belki. Ama Suriyeliler meselesi ortadan kalktığı an, birbirimize saracağız. Çünkü bu öfke manipüle ediliyor bir yandan! Medyada da öyle vesaire. İkinci olarak, bu karmaşada hala işte o en baştan itibaren konuştuğumuz yarına dair daha büyük bir umut, daha büyük heyecan uyandıracak bir hayal, bir hikaye olmadığı için elimizde, doğal olarak insanlar, salyangoz kabuğunun içine çekilmek gibi davranıyor. Onun için şu anda korku egemen. Bir yandan da bugünün metropol hayatında yani işte İstanbul’da 20 milyonuz yani mahalle baskısı diye bir kavram var mesela sosyolojimizin içinde ya da siyasetimizin içinde. Ama bugün mahalle baskısı, mahalle yok ki, mahalle baskısı olsun. Yani aynı binaların içinde birbirine günaydın demeden yaşayan sitelerin içinde... İşte esnaf mesela şimdi kobi falan deniyor, şimdi esnaflık dediğimiz mantığın en büyük şeyi gündelik hayatta karşılıklı güven. Veresiye defteri dediğin şey güvene dayalı. Bunun için illa da hukuki şeyler falan gerekmiyor. Ben hatırlarım küçüklüğümde mesela bakkalın kocaman defteri olurdu. Bizim de elimizde küçücük defter olurdu. Ben giderdim diyelim 2 kilo şeker alırdım. Bakkal kendi defterine de yazar, benim defterime de yazardı. Sonunda 3 ayda bir anneannem maaş aldığında giderdik, toplanırdı, maaş günlerinde verilirdi. Bunun hani hukuk, alamazsam paran o mahkemeye giderim falan böyle, ne o bakkalın kafasında böyle bir şey vardı, ne de benim ailemin kafasında, o ödenecek..

Şimdi bugün mahalle olmayınca o güven ilişkisi tesis edilemedikçe de veresiye defteri de yok. Diyoruz ki ya kredi kartları yada bankalar ya da finans sistemi işte bunu karşılıyor. Ama hayat tek başına bundan ibaret değil. Yani biraz önce o hukuk ve ahlak iç içeliğini sağlayamamışız dediğim şeylerden biri de bu.

Böyle bir gündelik hayat şimdi sabah evden çıkıyoruz. Güvenlik kameralarıyla başlıyoruz. Sitenin güvenlikçilerinin önünden geçiyoruz. Bütün yollarda mobesseler. Bu silikosis mikrobi almaları gibi... Hani taşlama işçilerinin öyle bir meselesi var ya. Sonunda belli bir miligrama gelince insan vücudunda işte onulmaz bir kansere dönüyor. Dolayısıyla beynimiz pelte gibi oluyor akşama kadar. Akşam geliyoruz, televizyonları açıyoruz. Haber bülteni dediğiniz şey mobese bültenlerine döndü. Kazalar, şiddet, karısı dövenler, komşuyla kavga edenler vesaire. Dolayısıyla pelte gibi olmuş beynimiz... Saat 10’dan sonra da işte konuşan kafalar ya da siyasetçiler çıkıyor ve diyor ki “düşmanlar var” içimizde. Zaten beynimiz pelte gibi olmuş, birisi de, bir korku hikayesini kanlı canlı cisimleştiriyor ve somut hayatımıza sokuyor. Suriyeliler diyor... Kürtler diyor... Solcular diyor... Muhafifler diyor... Batılılar böylecekler ülkeyi diyor...

Bütün dünyada son 20 yıldır bu yükselişin, popülist otoriter liderlerin yükselişinin de sebebi birazcık da bu diye düşünüyorum. Her şeye rağmen elimizde hala umut veren bir şey var. İşte 48, 52. Bütün dünyada bu böyle. Fransa’da da böyle, İtalya’da da böyle. Ya da 50, 50 diyebileceğimiz Amerika’da. Bakarsanız Amerika’da bile Trump’ın vaadi, “daha güçlü Amerika”! Herkes o korku üzerinden bir siyaset üretiyor. O nedenle bilimin iyimserliğine ve bilimden beslenen yeni bir siyasi hikayeye ve o hikayeyi taşıyacak yeni bir öndere ya da kadrolara ya da siyasi aktöre ihtiyaç var! Onu aşamadıkça, korkulara teslim oluyoruz. Bizim şöyle bir imkanımız var ya da başka ülkelerde de böyle mi bilmiyorum. Bizim insanın biz hani bunun da kendi aramızdaki kodlamasıyla savunma stratejisi diyoruz. Yurttaşların savunma stratejisi bütün bir hikaye. Bizim ülkemizin insanının savunma stratejisi, birey olmakla, yurttaş olmayı ayırıyor! Ya da bireysel hayatıyla, ortak hayatı iki paralel evrende gibi yaşıyor. Hani o bilim kurgu romanlarında alt dünya orta dünya gibi kavramlar var ya! İki ayrı paralel de yaşıyor. Bireysel hayatında çok hoşgörülü. Bu örneği çok sık kullanıyorum. Şimdi gidip soruyoruz işte “Kürt biriyle kız alıp verir misin” ya da efendim işte “dindar olmayan biriyle ortaklık yapar mısın”? Buralarda dehşet sayılar var, böyle bu kadar da olur mu diyeceğimiz! Umutsuzluğa gark olacağımız çok sayı var. Öte yandan hiç çevremizde dünürler AK Parti ya da CHP ye oy verdi diye boşanan kimse var mı? Yok. Çünkü o “bizim dünür” ve “o samimi dindar” ya da “o samimi ahlaklı solcu! Ama öteki solcular, “öteki solcuların hepsi abi dinsiz”. “Öteki Ak partililerin hepsi şeriatçı”... “Öbür Kürtlerin hepsi bölücü”... Ama bu bu bizim Mehmet Abi! Bireysel hayatla ortak hayatı ayrı yaşamaktır bu. Buna entelektüel olarak baktığımızda ya da psikologlar gözüyle baktığımızda riyakarlık da diyebilirsiniz. Evet böyle bir yanı var. Ama bir yanı da işte o savunma alanı, o soluk alma alanı! O sayede bunca manipülasyona rağmen hala birbirine sarmıyor bu ülke. Çünkü “o bizim” diyor. Bu iki evrende yani bireysel hayatıyla ortak hayatta bir şey daha yapıyor, iyi, doğru, güzel diye bildiği değerlerle, tutumlarıyla davranışları arasında bir yarılma var...

Kırmızı ışıktaki geçmek yanlış. Herkes biliyor yanlış... Ama geçiyor...

Bu anketlerde, seçimlerde yanıldı meselesi de o... Sorduğunuz zaman bize rasyonel bir cevap veriyor. Şuna oy vereceğim diyor. Halbuki, duygularıyla hareket ediyor. O rasyonel düşüncesiyle değil.

• Kağıda yanısıyan rasyonel değil!

Ağırdır: İyi doğru, güzel diye bildiği bir şey var. Bir de yaptığı bir şey var. İkisinin arasında ayırım var. Bu Batı’da da böyle. Bir çok araştırmada öyle. Örneğin Amerika’da “zenciyle otobüste yan yana oturur musun?” diye sorulduğunda... “Hayır” demek suç zaten, herkes “evet” diyor. Ancak gerçekte istemiyor! Aynı bizde de öyle... Bizde de biz gidip kapılarına rasyonel bir şey soruyoruz, o da bize rasyonel cevap veriyor. Ama duyguları, gerçek, o ortak alana geçtiğinde, iyi doğru güzel diye bildiğiyle yaptığı arasında bir yarılma var. Ve bunu illa riyakarlık olsun, illa anket şirketlerini atlatayım diye de yapıyor değil. Yalan söylemiş olmak için de yapmıyor. Savunma stratejisi öyle! Burada çok temkinli. Hani hep

konuşulur ya, “adam sokakta karısını dövüyor, kimse müdahale etmedi” meselesi. Ahlaki bir yerden bakıp eleştiriyorsun, ancak, o da diyor ki “ne olur, ne olmaz”? Çünkü başka bir gün önce de haberlerde, mobese kayıtlarında görmüş, araya giren birilerini de dövmüşler. Sorarsanız “müdahale ederim” diyor. “Etmek gerekir” diyor. Ediyor mu, hayır! Örneğin depresimde ne yaparsın anketi yapsak herkes çok rasyonel birşey söyler. Ancak depresim salladığı anda, kim ne yapacak onu bilmiyoruz.

Buna savunma stratejisi diyoruz. Bireyler kendilerine, o sokaktaki hikayeden bu çatımın içine geçerken bir korunma alanı açıyor.

- **Son olarak gençleri soralım, gençler için neler söylersiniz. Doğurganlık oranı tartışılıyor, gençlerin Türkiye’den gitme yönelimleri tartışılıyor...**

Ağırdır: Türkiye bir kere yaşılanıyor. Hem bilimsel yöntemler, hem bilinç değişiyor. Korunma artıyor. Doğurganlık oranı Türklerde de, Kürtlerde de düşüyor üstelik. Gençler konusunda önemli bir mesele var. O da şu, şimdi bir kabul, şöyle bakıyor meseleye; gençliğinde insanların sorumluluğu fazla yok zaten, sorumluluğu olmadığı için de daha rahat davranıyor. Delikanlı lafı da oradan geliyor. Belli bir sorumluluğu olan, evlenince, iş ve çoluk çocuğa karıştıçça daha rasyonel davranıyor. Daha düzgün davranmaya başlayacak, bu grubu böyle bakıyor. Bir dönemsel yaşam döngüsü içinde bir dönemin tavırları bunlar belli bir yaştan sonra makule gelecek deniyor.

Bir de tam tersi grup var. “Bunlar bam başka bir şey” diyen. Bunu da Batıdan gelen bir doğum tarihleri hikayesine bağlıyor; Y kuşağı, Z kuşağı... Kuşak üzerinden gençliği yorumlamayı, y kuşağı, z kuşağı gibi yaklaşımları ben çok doğru bulmuyorum. Öbürü de yanlış da, bu da tam doğru değil. Çünkü batıda o teori özellikle Amerika’da geliştirilirken, Vietnam savaşı, bilgisayarın gelişmesi, 11 Eylül saldırıları gibi dönemsel hikayelere de bağlı, o açıklamalar. Bizdeki hikaye tam böyle değil bizde ama başka bir şey var, o da şu; geleneksel yaşam ritminin geçerli olduğu ailede ve mekanda ve coğrafyada doğmak ya da doğmamak meselesi... Şunu demek istiyorum: 7 yaşına kadar bir kasabada doğdum, büyüdüm. Sokakta bir komşunun benim kulağımı tutup, bana, onu öyle yapma demesi bana normal geliyor.

Çünkü sokakta ayıp deyince herkes aynı şeyi anlıyordu, o tarihte, o kasabada. Herkes birbirini tanırdı zaten. Şimdi benim kızlarım İstanbul’da doğdu, büyüdü. Karşı komşunun adını bile bilmiyor. Hayatımda ilk defa kulağım klasik müzik duyduğunda 19 yaşındaydım. Ankara’da Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası’na gitmiştim ve Dvorak’ın “yeni dünyası”ydı ilk dinlediğim eser. “Aman allahım, böyle bir müzik nasıl olabilir?” demiştim. Darma duman olmuşum. Şimdi benim kızlarım bir yaşından itibaren anaokuluna, kreşe gidip gelirken, ben evde...

• Belki anne karnındayken dinlerlerdi...

Tabi tabii... İyi, doğru güzel diye öğrendiğimiz şeyleri geleneksel hayatın içinde mi öğrendi, metropollerde mi öğrendi? Dolayısıyla mesele doğum tarihi meselesi değil. 7 yaşına kadarki geçen dönem nerede yaşandı? Bizim zamanımızda sobalı evlerde büyüdük. Soba bir kültür. Sobanın etrafında anneanneler de var, geniş aile yaşıyoruz. Bugün Türkiye’de geniş aile falan kalmadı. Mekansal olarak konut biçimlerinde, geleneksel kültürde de değişim var...

2008 bizim ilk araştırmayı yapışımız bu konuda. Son 2023’te artık üçte iki hane kaloriferli. Yer sofrası yok. Yer sofrası aynı zamanda paylaşma demek. Tek tabakta yemek, bir yandan gelecek gibi sanılıyor da yine kuşaklar tarafından o bir yandan da paylaşmak yani kaşığı atarken öbürü de kaşığı atacak, onun için ortadaki eti tek ben almayayım demek. Karşılıklı saygı, paylaşmayı öğrenmek. Şimdi ayrı tabakta yemek, mahrem ayrı odaları olması çocukların... Bizdeki fark metropollerde doğup büyüme hikayesi. Şu anda 30 yaş altı nüfusumuzun üçte ikiye yakını toplam nüfusun içinde henüz yüzde 25’lerde. Bu çocukların zihin yapısı, bizim yaşadığımız o geleneksel dindar-seküler, Türk-Kürt gibi gerilimlerinin dışında, herşeye rağmen. Çünkü bunlar için cinsiyetleri ya da popüler kültürle ilişkileri ya da işte hep beraber Levis pantolon giyip giymedikleri, başka ortaklıklar ya da farklılıkları var. O yüzden benim kızlar, başörtülü arkadaşım var mı yok mu diye bakmıyor meseleye... Hiç öyle bakmıyor. O gerilimi içselleştirmemiş, bütün o farklılığı doğallaştırmış. Bir yaşından itibaren anaokuluna gidip gelirken farklı öğretmenleri de, komşuları da görmüş. Onun için çevreyle ilişkileri, sivil toplumla ilişkileri daha farklı. Buna karşılık, eksiklikleri de var. Ne? Benim çok değerli bulduğum şeylerden biri **adanma kültürünün** dışındalar. Sizin benim kuşağımız bir aşka, bir davaya, bir kuruma, bir fikre, bir ülkeye, kendine adamakla... Leyla ile Mecnun hikayelerinden biliriz. Onlar **keyif kültürü** diyorum ben. Haz önce!

Önce onun için daha hızlı hareket ediyorlar, doğru. Bizim gibi böyle 32 yıl bir kurumda çalışacak... Bir üniversiteye girecek, öğrenci, asistan, doktor, doçent olacak. Orada 40 yılını geçirecek, bir bilime kendine vakf edecek... Öyle değiller. Daha hızlı hareket ediyorlar, hemen her konuda. O hızın getirdiği avantajları da olabilir belki ama işin o daha derin bir takım hazlarının da ya da ahilik geleneğinin yararının ya da bir o güven meselesinin ne kadar önemli olduğunun da çok farkında değiller. Çünkü ş bağlamında oradan oraya zıplamaya, daha hızlı hareket etmeye dönükler.

Daha multidisipliner düşünüyorlar, doğru. Bir yandan da tabi multi vatandaş da onlar. Bizim gibi “bu ülke ne olacak” diye düşünmüyorlar. Ben hala bu yaşta dertleniyorum. Haberleri dinlerken gözlerim doluyor. Benim kızlarım, her ikisi de uluslararası bankada çalışıyorlar. Yarn, “çocuğum büyüsün, nerede büyüsün, a şu ülkede büyüsün” deyip gidebilir... İlla bu ülkeye kendine vakfetmek gibi meseleleri yok. Avantajları da var, dezavantajları da var. Türkiye’de asıl hikaye. Bu kuşağın doğum tarihi meselesi değil. Metropollerde doğup da yoksulluk kalıcılışmakta olduğu için artık Türkiye’de yoksulluk devrediliyor. Ben bir toprak damlı evde doğdum. Muhtemelen siz de öyle. Hepimiz eğitim sistemi üzerinden

ahlaklı insanlar olarak alın teriyle çalışarak başarmanın mümkün olabileceğine inandık. Cumhuriyetin bence bu topraklara en büyük verdiği kazanım oydu. Duygusal dünyamız!

Çünkü elindeki tek imkanı ve aracı da eğitim üzerinden başarılı olmak, öyle girişimcilik hikayeleri falan da yoktu. Halbuki şimdi öyle değil ve bugün tabii şöyle bir problem var. Varoşlarda, metropollerin o yoksulluğun kalıcılaştığı mekanlarında ve ailelerindeki çocuklar, o AVM'deki ışıklarda, o kulenin ışıkları içinde nasıl bir hayat olduğunu biliyor. Ahlaklı, erdemli yurttaşlar olarak, alın teriyle çalışarak o hayata ulaşamayacağı gibi bir kabulleri var.

O yüzden çizgiyi aşmaya, daha teşne bir kesim var. Hepsi böyle değil tabii.

- **Aynı zamanda meşrulaştırıyorlar çünkü.**

Çünkü öfkeli. Bu neyi üretiyor mesela? Yani Türkiye'de bu hiç tartışılmıyor. Dünyada da bir miktar var bunun tartışması da... Bizim zamanımızda ya da bizim gençliğimizde bir siyasal fikre kapılırsınız, inanırsınız. Sonra onun örgütüne dahilsinizdir diyelim. Sonra örgüt ile şu eylemi yapalım dersiniz demezsiniz... Bugün terör diye adlandırılan hikaye ya da bir mücadele biçimi bile bir örgütsel ve bilgi ve bilinç temelli bir yerden kaynaklanıp geliyor.

Bugün bir Paris'in bir varoşunda çocuk zaten isyan etmeye karar vermiş. O hayata, Paris'te olamayacağına, o hayata dahil olamayacağına... içselleştiremiyor ama bunu da biliyor ve bunun öfkesiyle kendini patlatmaya karar veriyor. O noktadan sonra hangi örgütün, hangi servisin çengeline takılırsa... Bilgiden, bilinçten, örgütten gelen terör değil, bireysel öfkeden gelen bir başka terör dağı... Süreç tersine dönmüş durumda. Nitekim İŞİD'e katılmak için Londra'dan, Paris'ten gelip İstanbul Havaalanı'ndaki tipleri hatırlayın, karı-koca gelenler vardı.

Metropollerin varoşlarında bir yandan öfke birikiyor. Rap müzik denen müziklerdeki sözlere falan bakarsanız, o bir isyan. Bu genç enerjinin önüne, Türkiye'nin meselesi, siyaseti de kullanarak önlerine bir hayal, bir iddia koymaktır. Eğer bir hayal, iddia koyamazsak o zaman daha yıkıcı, daha tepkisel başka şeyler örgütlemek de mümkün. Önümüzdeki risklerden biri de budur. Onun için gençler meselesini bir kutsama içinde değilim. Ama bir kesimi var ki gerçekten çok parlaklar, daha multidisipliner düşünmeye yatkınlar. Çok parlak işler yapıyorlar. Bir kesim de var ki son derece öfkeli ve o öfke... Ama bugün Suriyelilerdi, yarın solcular diye, bölücüler diye, Kürtler diye nereye doğru evrilir ya da manipüle edilir onu da kestirmek mümkün değil.

- **Son olarak, sizin Metin Altıok'un dizeleriyle “Bir yarım umuttur elimizde kalan, Göğüslemek için karanlık yarınları...”, “yeni bir ütopya mı” dersek, neler söylersiniz...**

Ağırdır: Yeni ütopyayı... bugünün dünyasında... Eskiden şöyleydi, hâlâ da bizim siyasetin geri kaldığı en önemli problemlerden, noktalardan birisi o. İşte manifesto yazarlar. “Kim yapsın?” “İşte bizim Ahmet hoca var. Bir de Mehmet hoca da ikisi yazarlar bunu...”!

Bugünün dünyasında böyle olacağını sanmıyorum. Bugün biraz daha tartışarak ve ortak bir ütopya yazılacağını ama bilimden beslenen, hayallere doğru giden, biraz kültürden, sanattan beslenen başka bir ütopyanın ama bir ortak üretim olacağını sanıyorum ya da böyle olmalı diye bakıyorum. Elimizde şöyle iyi bir örnek var, şimdi tartışılıyor bugün... Gerçi bir takım uç tartışmaları da var ama mesela aşu meselesinde normal olarak bizim eski bildiğimiz sanayi toplumunun iş yapmış biçimiyle, yöntemleriyle bir aşu geliştirme, ilaç geliştirme 10, 11 yıl sürüyordu, bir ilaç geliştirme. Bu kez 8 ay sürdü, Covid’de. Bunu sağlayan şey sadece her şey bütün riski göze alıp hadi yapalım demiş olmak değil bence. Bunu sağlayan şey, bütün bu konudaki çalışmaların bilimsel olarak birbirine açık halde yürümüş olması. Siz sadece kendi deneyiminizin, kendi testinizin sonucunu beklemediniz bu.

Tıpkı eski meteoroloji tahminleri meselesi gibi. Eskiden Türkiye’de de Meteoroloji hiç doğru biliyor, bilemiyor hiç derdik. Niye derdik? Çünkü işte 67 il iken, 500 ilçe de varsa, 67 ilin yanında istasyon. Onların günde 2 kere bildirdikleri veriyle karar veriliyordu. Bugün meteoroloji mühendisliğinin yaptığı iş ya da meteorolojideki o büyük veri kullanımı tam da benim kastettiğim örnek. Dünyanın bütün meteorolojik istasyonlarından gelen bilgiyi kullanıyorsunuz ve onun için neredeyse 7 gün sonra saat kaçta yağmur ya da kar başlayacak tahmin edebiliyoruz.

Bizim bugün tam da bu süreci yani daha çok gelen veriyi, **duman dedektörleri** diyorum ben, hangi duman dedektörlerinden topladığınız verilerle bu ütopya’yı yazma hikayesi var. Ve bu bilenlerin yazdığı değil, hep beraber tartışarak yani benim biraz önce **siyasetin doğallaşması** dediğim bir süreçle yazabileceğimiz bir hikaye olur.

Sadece bilenlerden ibaret olmayan. Ama burada bir günce, yüzyıllık yaşadığımız... Hem de Cumhuriyetimiz 100 yılındayken. Belki de buradaki kritik meselelerden biri, herhangi bir probleme “a” mı, “b” mi diye bakmamak! Hem “a” hem “b” diye bakmak. Cumhuriyetimizi sahiplenirken bütün eksikliği fazlasıyla sahiplenirken yeniyi nasıl inşa edeceğimizi ya da Cumhuriyetimizi nasıl geliştireceğimizi düşünmek...

Sahip olduğumuz kurumların bütün handikaplarına rağmen nasıl dönüştürerek geleceğe yürüyeceğimize doğru bir düşünce bu. Yeni bir hamle diyorum ben ve bu hamle de ancak yine sivil toplumdan, gençlerden, bilim insanlarından başlayabilir ve siyasetteki değişimi orada üreteceğimiz basınç tetikleyebilir. Bu genel seçimler aslında bunun için bir fırsattı ama böyle olmadı hayatta.

Şimdi yerel seçimler bunun için fırsat tam da yarınki Oksijen Gazetesi’ndeki yazımda yazdım. Hala umutla, romantik bir iyimser olarak. Bugün **siyasetin içinde bir tektonik çökmeyi** bekliyorum açıkçası. Sovyetlerin içeriden kendi çöküşleri gibi. Tıkandılar ve tıkandıklarını görerek bir yerde kendi içlerinde çökecek ve birindeki değişim tetikleyecek diğerlerini diye de bir umudum var. Doğrusunu isterseniz o yüzden bir yazar ya da bir bilim insanı çıkacak, bize müthiş bir yeni ütopya yazacak diye bir beklentim yok. Onun için çabalamaya devam diyorum?

- **Çok teşekkür ederim.**

Ağırdır: Tam da bu posterde anlatılan... Bir gergadanı sandalla taşımak! Tarhan¹ bey ile bu 94'ten beri zaman zaman paylaştığımız mekanlardaki ortak resmimiz.

- **Gözüm takıldı.**

Eski ofisimizde de biz aynı odayı paylaşırdık, onunla ve böyle bakardık, bakardık.. İsmet Özel'in de bir şiirinde; "Var mısın yok yere ağlamaya?"

Hani uğraşırısın, ağlarsın ama sabah gelince de yeniden uğraşmaya devam edersin.

Hayat da böyle bir şey! Benim kendi hayatımı anlamlandırma çabam da bu birazcık. Dolayısıyla o kitaplarda yazdığım her ne kadar ülkeye ya da hayata dair bir şey olsa da aslında bir yandan da bireyseldir hikaye. Ya da kendi arayışım! Bir tek şansım vardı. Ben bilim insanı olmadığım için, akademik dünyadan gelmediğim için tam böyle teoriye uygunluk diye bir meselemin olmamasının getirdiği bir cesaret ya da cüretkarlık var belki..

1 Tarhan Erdem

